

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/2

KISWAHILI 2

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwepo Shuleni)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2023.

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A na B zenye jumla ya maswali **nane (8)**
2. Jibu maswali yote katika sehemu A na maswali matatu kutoka sehemu B. Swali la sita ni la Lazima
3. Sehemu A ina alama 40 na sehemu Bina alama 60
4. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. “Uhifadhi wa kazi za fasihi simulizi katika maandishi una changamoto nyingi.” Kwa kutumia hoja tano, eleza ukweli wa kauli hiyo.

- (i) Kupoteza upekee wa fasihi simulizi – Wakati kazi za fasihi simulizi zinapohifadhiwa kwa maandishi, sauti, mtiririko, na hisia za awali hupotea kwani maandishi hayawezi kuakisi uhalisia wa simulizi halisi.
- (ii) Gharama kubwa – Uhifadhi wa maandishi unahitaji rasilimali nyingi kama vile vitabu, karatasi, na teknolojia, jambo ambalo linawazuia maandishi wa kawaida.
- (iii) Changamoto ya tafsiri – Fasihi simulizi inapotafsiriwa kwa maandishi mara nyingi maudhui yake hupotoshwa au kufasiriwa vibaya.
- (iv) Ukosefu wa uhifadhi wa tamaduni – Maandishi hayawezi kudumisha mila na tamaduni zote zinazopakana katika fasihi simulizi, hasa zile zinazotegemea usikivu wa moja kwa moja.
- (v) Mwitikio mdogo – Wasomaji wa maandishi hawapati ushirikiano wa moja kwa moja ambao huonekana katika masimulizi ya mdomo, hivyo kupunguza athari zake.

2. “Wahakiki wa zama hizi hulenga kujitajirisha wao tu wala si kwa faida ya mtunzi asilia.” Fafanua kauli hiyo kwa kueleza hasara nne za uhakiki kwa mtunzi wa kazi za fasihi.

- (i) Kupoteza maana halisi – Wahakiki mara nyingi hutoa tafsiri zao binafsi ambazo hupotosha lengo na maudhui ya mtunzi wa asili.
- (ii) Kudharauliwa kwa mtunzi – Uhakiki wa kupotosha husababisha mtunzi kupoteza heshima na umaarufu wake mbele ya hadhira.
- (iii) Kupoteza mapato – Wahakiki wanapojinufaisha kifedha kupitia kazi za mtunzi bila ridhaa yake, mtunzi hupoteza mapato anayostahili.
- (iv) Kuathiri ubunifu – Wahakiki wanapotoa maoni ya kuudhi au yasiyo na msingi, mtunzi anaweza kupoteza motisha ya kuendelea kuandika au kuwasilisha kazi zake.

3. Chunguza tofauti tano zilizopo kati ya tenzi na mashairi.

- (i) Tenzi huandikwa kwa wingi wa beti na mara nyingi husimulia hadithi au historia nzima, wakati mashairi yanaweza kuwa mafupi na kuangazia mada maalum.
- (ii) Tenzi hutumia vya mara kwa mara na mtiririko wa kifasihi, ilhali mashairi yanaweza kuwa na muundo wa uhuru au vya kipekee.
- (iii) Tenzi hufuata kanuni kali za utunzi wa kishairi, wakati mashairi yanaweza kuwa ya uhuru zaidi.
- (iv) Tenzi mara nyingi huhusiana na masimulizi ya kihistoria au dini, ilhali mashairi yanaweza kuwa na mada mbalimbali, zikiwemo za kimapenzi, kijamii, na falsafa.
- (v) Tenzi hupewa uzito mkubwa katika kuhifadhi historia na tamaduni, ilhali mashairi hutumika zaidi kuelezea hisia na mawazo ya binafsi.

4. Soma matini ifuatayo, kisha oneshwa vipengele sita vya kifani vinavyounda matini hii kwa kutoa mifano kwa kila kipengele.

Ni muda wa miaka saba tangu bwana mkubwa Rukendakenda alipoonja adhabu ya watu wote. Tisade alikuwa peke yake nyumbani, amekaa chumbani. Alikuwa sasa ula lilionyauka. Macho yake yalionesha

huzuni isiyo kifani. Siku ya kwanza alipokutana na Raina pale ukumbini, alikuwa amechanua kama ua la waridi; lakini sasa ua limegeuka jani lililokauka. Halipendwi na nyuki wala vipepeo.

“Kisasi! Kisasi! Baba yangu nalipewa! Nampenda hata sasa! Kuliko mtu yeyote katika ulimwengu huu! Kuliko huyu Raina na mwanangu Kazimoto. Kwa hiyo, “kisasi ni lazima!” Hasira za kulaani, yalikuwa makelele moyoni mwa Tisade. “Baba mpendwa,” binti yake akaomboleza, naye ameishi akijua kilichotokea upepo katika gurudumu la maisha yake. Kisha kwa mnong’ono alisema, “Lakini kisasi ni lazima.” Halafu akaanguka kitandani akazimia.

Alipozinduka, alijikuta akijisemesha kwa kunong’ona; “Japokuwa mpenzi wa moyo wangu, lakini sina haja naye tena. Sitavumilia kuona akiumia.” Mara alianza kuhema kwa nguvu. Dhamira ikamwonya; “Usiue!” Moyo ukamdunda kwa haraka zaidi. Baada ya kusimama na kusita kidogo, alifungua sanduku lililokuwa juu ya kabati, akachukua kitu fulani. Hapana ajuaye kilikuwa nini. Kisha alitoka chumbani humo akaenda jikoni na kuchemsha chai ambayo aliweka katika chupa ya kutunzia. Chupa hiyo aliweka mezani pamoja na kikombe kimoja kidogo. Mara hofu ilimjia akamfikiria kijakazi. “Hapana amekwisha rudishwa nyumbani.”

Huko chumbani kwake alijitupa kitandani na kungojea kwa hamu mawindo yake. Yapata saa tano hivi za usiku, alisikia kana kwamba mtu alikuwa anakaribia nyumba. Baada ya muda mfupi mlango wa mbele wa nyumba ulifunguliwa na mtu kuingia. Hapo Tisade akasimika nywele. Hofu ikapita kiasi. Loh! Mihemo na mitetemeko mia mia. Hajui nini kitakoea. Hata hivyo hofu hiyo imechanganyikana na furaha.

Mtu aliyeingia, hakutegemea kuikuta chai mezani saa kama zile. Siku hiyo basi yalikuwa maajabu. Aliichukua chupa pamoja na kikombe akaenda navyo chumbani kwake. Magomvi ya dhamira yalianza: “Kunywa basi! Kunywa na wewe.” Siyo kawaida yangu. Lakini ... hapana siyo heshima”...

Kwa upesi sana macho yake yaligeuka kuwa rangi ya njano. Kila alipotazama aliona giza tupu. Kichwa kikamuuma sana; moyo ukachukua mapigo ya nguvu za haraka sana. Tumbo likachemka. Ndipo alipomtambua kasoro. Hapo akatoka nje haraka sana. Akachukua mayai mawili ya kuku, akavunja haraka katika kikombe, akaongeza pamoja na chumvi, kisha akanywa. Mara moja akatapika yote. Yu mzima sasa, alirudi kitandani na kujitupa kimya kana kwamba hapana baya lolote lililotokea.

Usiku wa manane, mwanamke aliamka na kunyemelea chumbani kwa mchumbake Raina ili akahakikishe. Loo! Anakoroma kwa amani. Yu mzima mwenye afya. “Lakini chai je?” Mara akashutuka na kujisema, “Mama wee! Nalimisia akitapika! La haula!” Alichodhamiria kimemkimbia, haku chojo nje sasa. Kwa hofu kubwa alirudi chumbani kwake akafunga baadhi ya mizigo. Kisha aliandika barua tupu akaiweka mezani, halafu akatokomea gizani.

(i) Taswira – Maelezo ya kina yanayochora picha akilini, mfano, “Alikuwa sasa ula lilionyauka. Macho yake yalionesha huzuni isiyo kifani.”

(ii) Tashbihi – Mfano wa kulinganisha, “Siku ya kwanza alipokutana na Raina pale ukumbini, alikuwa amechanua kama ua la waridi.”

(iii) Takriri – Kurudia maneno kusesitiza jambo, mfano, “Kisasi! Kisasi!”

(iv) Matumizi ya methali – Methali ya kutilia mkazo, “Japokuwa mpenzi wa moyo wangu, lakini sina haja naye tena.”

(v) Lugha ya tashtiti – Lugha yenye msisimko, mfano, “Mihemo na mitetemeko mia mia.”

(vi) Urejeshi – Kurudi nyuma kwa kumbukumbu, mfano, “Ni muda wa miaka saba tangu bwana mkubwa Rukendakenda alipoonja adhabu ya watu wote.”

5. Usaliti ni sumu ya maendeleo kwa jamii. Kupitia diwani mbili ulizosoma, oneshwa jinsi wasanii walivyopinga usaliti kwa kutoa hoja tatu kwa kila kitabu.

Diwani ya "Kimbunga" na Haji Gora Haji:

Kushutumu viongozi wasaliti: Haji Gora Haji anakosoa vikali viongozi wanaowasaliti wananchi kwa kujihusisha na vitendo vya rushwa na ubadhirifu wa mali ya umma, akionyesha jinsi usaliti wao unavyokwamisha maendeleo ya jamii.

Kuelimisha kuhusu madhara ya usaliti: Kupitia mashairi yake, mshairi anaeleza jinsi usaliti unavyosababisha migawanyiko na kudhoofisha mshikamano wa kijamii, hivyo kuathiri maendeleo ya pamoja.

Kuhimiza uaminifu na uwajibikaji: Haji Gora Haji anatoa wito kwa jamii kuepuka usaliti na badala yake kuzingatia uaminifu na uwajibikaji kama nguzo za maendeleo endelevu.

Diwani ya "Chungu Tamu" na Theobald A. Mvungi:

Kukemea ulanguzi na magendo: Mvungi anapinga vikali vitendo vya ulanguzi na biashara za magendo, akiviona kama usaliti kwa uchumi wa taifa na chanzo cha dhiki kwa wananchi.

Kulaumu viongozi wasio waaminifu: Mwandishi anakosoa viongozi wanaotumia madaraka yao vibaya kwa kujinufaisha binafsi, akiwaita wasaliti wa dhamana waliyopewa na wananchi.

Kuhamasisha umoja dhidi ya wasaliti: Mvungi anahimiza wananchi kushikamana na kupinga kwa nguvu zote vitendo vya usaliti vinavyofanywa na baadhi ya watu ndani ya jamii ili kufanikisha ujenzi wa jamii mpya yenye maadili mema.

6. Kwa kutumia diwani mbili, eleza kwa mifano dhahiri jinsi kipengele cha mtindo kinavyotofautisha kazi za washairi katika kutoa ujumbe wa kazi zao. Toa hoja tatu kwa kila diwani.

Diwani ya "Kimbunga" na Haji Gora Haji:

Matumizi ya lugha ya picha: Haji Gora Haji anatumia taswira na sitiari nyingi katika mashairi yake, akichora picha za mazingira na hali halisi za kijamii ili kufikisha ujumbe wake kwa njia ya kuvutia na yenye mguso wa kina.

Uchambuzi wa kina wa maudhui: Mashairi yake yanaingia kwa undani katika masuala ya kijamii, kiuchumi, na kisiasa, yakitumia mifano halisi na uchambuzi makini ili kuhamasisha mabadiliko chanya katika jamii.

Mtindo wa masimulizi: Mshairi hutumia mtindo wa kusimulia hadithi ndani ya mashairi yake, akieleza matukio na visa mbalimbali vinavyoakisi maisha ya kila siku ya watu, hivyo kufanya ujumbe wake kueleweka kwa urahisi.

Diwani ya "Chungu Tamu" na Theobald A. Mvungi:

Matumizi ya lugha rahisi na ya moja kwa moja: Mvungi anatumia lugha nyepesi na inayoeleweka kwa urahisi, akiepuka mafumbo mazito ili kuhakikisha ujumbe wake unawafikia wasomaji wa rika zote bila ugumu.

Utoaji wa maonyo na nasaha: Mashairi yake yamejaa maonyo na nasaha kwa jamii, akitumia mifano ya matukio ya kawaida ili kuelimisha na kuonya kuhusu madhara ya mienendo mibaya kama vile ulanguzi na uongozi mbaya.

Mtindo wa maswali na majibu: Mwandishi hutumia mtindo wa kuuliza maswali na kujibu ndani ya mashairi yake, akiwafanya wasomaji kutafakari na kujitathmini kuhusu nafasi yao katika kuleta mabadiliko chanya katika jamii.

7. "Hakuna kizuri kisichokuwa na kasoro." Fafanua kauli hii kwa kutumia hoja mbili za uzuri na hoja mbili za kasoro za mhusika mkuu mmoja kwa kila kitabu katika riwaya mbili ulizosoma.

Riwaya ya "Usiku Utakapokwisha" na Mbunda Msokile:

Mhusika Mkuu: Chioko

Uzuri:

Uvumilivu na Ustahimilivu: Chioko anaonyesha uvumilivu mkubwa katika kukabiliana na changamoto za maisha, hasa ukosefu wa ajira na mazingira magumu ya kiuchumi. Anajitahidi kutafuta njia halali za kujipatia kipato licha ya vikwazo vingi.

Upendo wa Kweli: Anampenda mpenzi wake, Nelli, kwa dhati na anakataa ushauri wa kumtumia kama chombo cha kupata fedha kupitia njia zisizo za kimaadili. Hii inaonyesha uaminifu na heshima yake kwa mahusiano yao.

Kasoro:

Kutokuwa na Uamuzi Thabiti: Wakati mwingine, Chioko anakosa uamuzi thabiti katika kukabiliana na matatizo yake, hali inayomfanya aendelee kuteseka bila kubadili mbinu au njia za kujikwamua kiuchumi.

Kukosa Ujasiri wa Kukabiliana na Mfumo: Ingawa anakutana na dhuluma na rushwa katika jamii, Chioko hana ujasiri wa kukabiliana moja kwa moja na mfumo dhalimu, badala yake anakubali hali ilivyo, jambo linalomfanya aendelee kuteseka.

Riwaya ya "Vuta N'kuvute" na Shafi Adam Shafi:

Mhusika Mkuu: Yasmin

Uzuri:

Ujasiri na Uthubutu: Yasmin anaonyesha ujasiri kwa kuamua kuondoka katika ndoa ya kulazimishwa na kutafuta uhuru wake wa mapenzi. Anathubutu kupigania haki yake ya kupenda na kupendwa na mtu anayemchagua mwenyewe.

Kupigania Uhuru wa Kisiasa: Anashiriki katika harakati za kupigania uhuru wa nchi yake, akionyesha uzalendo na kujitoa kwa ajili ya maslahi ya taifa lake.

Kasoro:

Maamuzi ya Haraka: Wakati mwingine, Yasmin hufanya maamuzi ya haraka bila kufikiria matokeo yake, kama vile kujiingiza katika mahusiano mapya mara tu baada ya kuondoka katika ndoa ya awali, hali inayomletea changamoto mpya.

Kukosa Subira: Yasmin anakosa subira katika baadhi ya mambo, jambo linalosababisha migogoro na watu wanaomzunguka, hasa wale wanaotofautiana naye kimtazamo kuhusu masuala ya kijamii na kisiasa.

8. “Uteuzi mzuri wa mandhari hufanikisha kufikisha ujumbe wa kazi za waandishi kwa walengwa.” Thibitisha kauli hii kwa kutumia mifano minne kwa kila kitabu kutoka katika tamthiliya mbili ulizosoma.

Tamthiliya ya "Kwenye Ukingo wa Thim" na Ebrahim Hussein:

Mandhari ya Kijiji cha Walu: Mwandishi anatumia kijiji hiki kuonyesha mgongano kati ya mila za kiasili na mabadiliko ya kisasa. Hapa, tunashuhudia jinsi wazee wa kijiji wanavyoshikilia mila na desturi zao huku vijana wakitaka mabadiliko, hali inayosababisha migogoro ya kijamii.

Mandhari ya Nairobi na Kisumu: Kuweka matukio katika miji hii mikubwa kunasaidia kuonyesha athari za utandawazi na mwingiliano wa tamaduni mbalimbali, ambapo wahusika wanakabiliana na changamoto za kuhifadhi utambulisho wao wa kitamaduni dhidi ya ushawishi wa kigeni.

Mandhari ya Misitu ya Mau Mau: Mwandishi anatumia mandhari hii kuonyesha harakati za wapigania uhuru na jinsi mazingira magumu ya msituni yalivyowalazimu kuwa na umoja na mshikamano ili kufanikisha malengo yao ya kujikomboa kutoka kwa wakoloni.

Mandhari ya Nyumba ya Hebert na Martha: Nyumba hii inawakilisha mahali pa kukutana kwa tamaduni mbili tofauti kupitia ndoa yao. Migogoro inayojitokeza ndani ya nyumba hii inaakisi changamoto za kijamii zinazotokana na mchanganyiko wa tamaduni na mitazamo tofauti kuhusu maisha.

Tamthiliya ya "Kivuli Kinaishi" na Said A. Mohamed:

Mandhari ya Mji wa Giningi: Mji huu unatumika kuonyesha matatizo ya kijamii kama vile uongozi mbaya, rushwa, na ukosefu wa haki. Mwandishi anatumia mji huu kama kioo cha jamii nyingi zinazoathiriwa na matatizo haya, akilenga kuamsha hisia za wasomaji kuhusu umuhimu wa mabadiliko.

Mandhari ya Ofisi za Serikali: Kupitia mandhari hii, mwandishi anaonyesha jinsi viongozi wanavyotumia madaraka yao vibaya kwa kujihusisha na vitendo vya rushwa na ubadhirifu, hali inayosababisha wananchi kukosa imani na serikali yao.

Mandhari ya Kijiji cha Wavuvi: Mwandishi anatumia kijiji hiki kuonyesha jinsi wananchi wa kawaida wanavyokandamizwa na sera mbovu za serikali, hali inayosababisha umasikini na kukata tamaa miongoni mwao.

Mandhari ya Mahakama: Kupitia mandhari hii, mwandishi anaonyesha ukosefu wa haki na jinsi mfumo wa sheria unavyotumiwa vibaya kuwaonea wananchi wasio na hatia, akilenga kuonyesha umuhimu wa kuwa na mfumo wa sheria ulio huru na wa haki.